

Методичні рекомендації та приклади уроків»; вона вийшла за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проєкту «КЛУБ НУШ». У найближчий час варто сподіватися нових порадників такого характеру. Але, на нашу думку, особливу цінність матимуть ті з них, які враховуватимуть особливі методичні потреби вчителів конкретного регіону, де освітні втрати будуть більш-менш рівноцінними, а освітні розриви з іншими регіонами будуть наочно відчутними. Безперечно, свої корективи внесе й міграція: частина учнів буде повертатися з інших країн, хтось – з інших регіонів України, когось вдасться повернути з країни-агресора. Але перед освітньою галуззю завжди буде стояти завдання – сформуванати громадянина України, який через посередництво рідної мови стане творцем її багатства, сили, самобутньої культури.

Країна не може допустити, щоб освітні втрати, спричинені природними й соціальними причинами, призвели до втрати соціальної вигоди – бути успішним громадянином; а освітні розриви – стали бар'єром між людьми й частинами держави.

Список використаних джерел:

1. Ганна Бичко, Василь Терещенко. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. К., 2023. 30 с.
2. <https://nus.org.ua/articles/dolayemo-osvitni-vtraty-porady-dlya-vchyteliv-ukrayinskoyi-movy-ta-literatury/?fbclid=IwAR3SKBBXeFnQaJHwvZjbjBOQQG6AmWoqqfjor9VzfpPXmcVJVzx2zKiPiK8>

НАВЧАЛЬНІ ВТРАТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПІДХОДИ ДО ВИМІРЮВАННЯ ТА КОМПЕНСАЦІЇ

Олена Кульбабська
доктор філологічних наук, професор
кафедри сучасної української мови,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
E-mail: o.kulbabska@chnu.edu.ua

На початку листопада 2024 року Національне агентство із забезпечення якості знань звернулося до академічної спільноти з пропозицією взяти участь в анонімному опитуванні, що його проводять в українських університетах в рамках співпраці з Європейською асоціацією університетів (ЕАУ) щодо готовності закладів вищої освіти до кризових ситуацій. Мета опитування – вивчити досвід управління ЗВО в умовах криз та оцінити ефективність стратегій, які він використовує для подолання кризових ситуацій. У цьому аспекті пропонуємо звернути увагу на необхідність мінімізувати освітні втрати вчорашніх випускників закладів загальної середньої освіти, які за результатами успішного складання НМТ стали першокурсниками університетів. На *актуальності* зазначеної

проблеми наголошують управлінці, науковці, педагоги, батьки. Отож передовсім проаналізуємо поняттєвий обшир ключових слів з обраної теми дослідження.

I. Після російського вторгнення в Україну 2022 року ми, на жаль, часто чуємо іменник «утрата», що асоціюється з тривогою, страхом. В Академічному словнику української мови лексема «*утра́та, -и, жін.*» має п'ять витлумачень: 1. Дія, унаслідок якої хтось лишається без кого-, чого-небудь, втрачає когось, щось. 2. Той, хто (те, що) втрачений (втрачене); що-небудь загублене, вкрадене, розбите. 3. Зменшення кількості чого-небудь. 4. Марне, без користі витрачання чого-небудь. 5. Гроші, кошти, витрачені на що-небудь [СУМ, т. 10, с. 519].

Через виклики війни та коронавірусної пандемії-2019 сполучувальні можливості цього іменника розширилися, що засвідчують словосполучення «освітні втрати», «навчальні втрати» тощо. Отож *утрати* – це показник між тим, що конкретний учень/студент міг би досягти відповідно до стандарту освіти, ОПП та очікуваних результатів навчання, і тим, чого він реально досяг [3].

II. У педагогіці розрізняють два типи втрат: 1) *навчальні* – будь-яка втрата знань, умінь і навичок і/або уповільнення чи переривання академічного прогресу; 2) *освітні* – уповільнення чи переривання академічного прогресу через значні паузи в навчанні (це поняття ширше й охоплює поняття «навчальні втрати»). «Освітні втрати фіксуємо поза межами порушення лише навчального процесу, адже вони містять емоційні виклики для здобувачів освіти, перешкоди для академічного прогресу та потенційні довгострокові наслідки для їхнього майбутнього» [2].

III. Основними причинами освітніх утрат є: 1) тривале дистанційне навчання (*в умовах, коли недостатньо комп'ютерної техніки та якісного цифрового контенту, бракує додаткових навчально-методичних матеріалів тощо*); 2) порушення права здобувачів на освіту; 3) перешкоди у доступі до освіти, спричинені повномасштабною війною (*вимушена евакуація з тимчасово окупованих територій, припинення занять під час повітряних тривог і обстрілів, нестабільне електропостачання, руйнування освітньої інфраструктури, брак субвенції на освіту з державних/місцевих бюджетів, спонсорських або грантових коштів тощо*); 4) психологічні наслідки життя в зоні конфлікту (*непоборна напруга від загрози обстрілів і переживання за рідних на фронті, посттравматичний синдром, невизначеність і страх тощо*); 5) зниження мотивації до навчання та пізнавальних процесів загалом, оскільки «постійний стрес через війну шкодить когнітивним здібностям навіть тих здобувачів освіти, які перебувають в умовно безпечних регіонах, не говорячи вже про тих, хто лишається ближче до лінії фронту» [1, с. 14]. Очевидно, що на ці об'єктивні процеси учитель/викладач не впливає, проте саме вони і спричинюють утворення *навчальних втрат* і *навчальних розривів* (коли, наприклад, спостерігаємо відмінності між підлітками, які навчаються екстерном чи в змішаному режимі навчання, або вирішили здобувати освіту за кордоном).

IV. Наразі достовірних даних про освітні втрати в Україні немає. Утім, за підсумками *міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022* (PISA-2022) рівень знань українських учнів/учениць відстає щонайменше на 2 роки від необхідних показників. Наприклад, лише 59% українських школярів можуть

похвалитися базовим рівнем читацької грамотності. До того ж заступниця міністра освіти Надія Кузьмичова в одному інтерв'ю зазначила, що порівняно з минулим 2023 роком, цьогооріч зросла кількість учителів базової школи у містах, які вказують на погіршення результатів навчання своїх учнів з іноземної та української мов, української і зарубіжної літератур, алгебри та геометрії. А вони – майбутні студенти закладів вищої освіти, отже, проблема мінімізації освітніх і навчальних втрат є актуальною і для викладачів університетів.

V. Постає важливе питання: як допомогти студентам-першокурсникам надолужити пропущене та успішно продовжувати навчання в ЗВО? На ґрунті рекомендацій науковців Українського інституту розвитку освіти (УІРО) та Інституту педагогіки НАН України, працівників Інституту модернізації якості знань, власного досвіду пропонуємо такий алгоритм:

Перший етап. Діагностувати навчальні втрати з огляду на принципи доцільності й урахування інтересів здобувачів вищої освіти. Для діагностування доцільно використовувати всю палітру інструментів: 1) педагогічне спостереження; 2) усне опитування/анкетування; 3) аналіз виконаних завдань на різноманітних онлайн-платформах, письмових аудиторних робіт і тестових завдань; 4) вербальний та невербальний зворотний зв'язок від здобувачів освіти; 5) само-/взаємооцінювання. Зауважимо, що так звані «ректорські контрольні роботи» навряд чи будуть доцільними, оскільки навчальні відділи ЗВО оцінюють успішність і якість знань студентів у процентному еквіваленті, а не за їхніми типовими мовними помилками, конкретними прогалинами в теоретичній або практичній підготовці. Краще, на нашу думку, щоб завдання для них розробляв викладач-філолог, зберігав результати моніторингу і стежив за їхньою динамікою. До того ж такі контрольні (письмові чи на онлайн-платформах) треба проводити щонайменше тричі: на початку навчального року (т. зв. «вхідний контроль»), у середині та наприкінці вивчення навчальної дисципліни.

Другий етап. Складання дорожньої карти діагностування знань, умінь і навичок. Щоб моніторинг був ефективним варто, як на нас, діяти в такій послідовності: 1. *Визначити найважливіші результати вивчення української мови та літератури* за минулий період часу, без яких неможливе подальше вивчення освітньої компоненти. 2. *Розробити* (або підібрати) *діагностичний інструментарій*, при чому бажано формувати завдання так, щоб одне завдання охоплювало запланований результат навчання та стосувалося конкретної теми. Тобто в ході діагностування навчальних утрат некоректно використовувати комплексні інтегровані завдання, що потребують виявлення різних компетентностей, оскільки буде складно визначити, через відсутність яких саме умінь/навичок завдання не виконане зовсім або виконане помилково. Рационально запропонувати студентам один кейс (змодельовану ситуацію, текст) і низку завдань до нього. 3. *Провести діагностувальну роботу*, забезпечивши дотримання принципів академічної доброчесності серед студентів. 4. *Перевірити роботи та забезпечити зворотний зв'язок здобувачам освіти* щодо їхніх результатів. 5. *Узагальнити результати щодо успішності* виконання діагностувальних робіт, визначити прогалини, об'єднати студентів, які мають однакові навчальні втрати, в

групи. 6. *Спланувати та провести роботу* щодо компенсації навчальних утрат у групах. 7. *Через певний час провести повторну діагностику*, проаналізувати динаміку результатів (до речі, МОНУ планує ближчим часом затвердити *Стратегію освітніх оцінювань*).

Третій етап. Запровадження гнучкості й адаптивності програм з мово- й літературознавчих дисциплін, що її вже апробують в школах (такі модифіковані програми мовно-літературної галузі, розташовані на сайті УІРО).

Четвертий етап. Компенсувати навчальні втрати через пропущені навчальні заняття можна або на додаткових індивідуальних/групових консультаціях (заняттях), або в разі продуманої самостійної роботи, коли викладач пропонує студентам навчальні матеріали, доступні онлайн 24/7 (презентації, відео, лайфхаки, Тренажер з правопису української мови, «Є-мова» тощо, або мобільні додатки (сайт Міністерства культури та інформаційної політики України: <https://speakukraine.net/>), аналогічні навчальні завдання зі зразками їх виконання, напр., онлайн на платформі Мудл).

Водночас зауважимо, що це трудомісткий, не передбачений індивідуальним навантаженням, понаднормовий обсяг роботи для викладачів, більшість із яких скаржаться на брак вільного часу, професійне вигорання, небажання студентів приділяти додатковий час навчанню. Тому в планах МОНУ програма тьюторства, що має фінансуватися державним або донорським коштом, а також «навчання з коробки» – розроблення готових вправ і завдань, «розпакувавши» які, можна отримати повний набір навчальних і методичних матеріалів, достатніх для вивчення конкретної навчальної теми/розділу та/або навчального предмета/інтегрованого курсу. Ці матеріали мають бути розроблені з урахуванням пропозицій щодо перерозподілу навчального часу, про що йшлося вище.

П'ятий етап. Заохочувати студентів усунути освітні прогалини через урізноманітнення форм, залучення активних методів і засобів навчання.

Отже, компенсація навчальних втрат у кризових ситуаціях залежить від їхнього обсягу та кількості студентів, які мають такі втрати. Ідеальної стратегії компенсації навчальних втрат не існує: кожен обраний шлях матиме свої переваги та недоліки. Тому вибір стратегії та прийняття рішення щодо кожного студента викладач має приймати індивідуально.

Список використаних джерел:

1. «Нова українська школа» в 5–6-х класах: виклики впровадження / кол. авт. : І. Пасько, П. Бондаренко, В. Божинський; за ред. Галини Титиш; ГО «Смарт освіта». Київ. 2024. 190 с.
2. Семка Р. Що таке освітні втрати та як зацікавити дитину в навчанні попри виклики війни. URL: <https://kyiv.dityvmisti.ua/blog/8223-shcho-take-osvitni-vtraty-ta-iaak-zatsikavyty-dytynu-v-navchanni-popry-vyklyky-viiny/>
3. Васильєва Д. Словник сучасного вчителя: терміни, що допоможуть у подоланні освітніх втрат. URL: <https://osvitoria.media/experience/slovyk-suchasnogo-vchytelya-terminy-shho-dopomozhut-u-podolanni-osvitnih-vtrat/>